Ruim vier jaar geleden waren wij hier, in deze zelfde zaal, bijeen ter voorbereiding op de verkiezingen van mei 1977. Op het partijcongres van vandaag maken wij onze aanloop naar de verkiezingen van over drie maanden.

Tussen het congres van december 1976 en nu hebben zich grote veranderingen voltrokken. Allereerst in onze eigen partijpolitieke kring. Op 11 oktober van het vorig jaar kwam de fusie tot stand, de kroon op het werk van velen, de vervulling van een ideaal van tallozen. Geen federatie meer, maar één partij. Een partij met een brede en enthousiaste aanhang in het hele land. Een partij met een eigen gedachtengoed, verwoord in het nieuwe program van uitgangspunten, en met een verkiezingsprogram dat, zoals de ondertitel ervan luidt, nieuwe wegen wijst naar een verantwoordelijke samenleving.

Het siert dit program dat het niet opent met vertogen over onze eigen nationale problemen, maar dat het allereerst aandacht vraagt, klemmende aandacht, voor de hemeltergende nood in tal van ontwikkelingslanden. "Achthonderd miljoen mensen op onze wereld leven nog onder de armoedegrens en dat aantal stijgt nog steeds." Wij zouden het lef niet mogen hebben ons christenen te blijven noemen als wij daarop niet zouden inspringen. Nederland heeft in de kring van de ontwikkelingslanden een goede naam. Wij behoren tot de zeer weinigen in de wereld die de internationale norm voor ontwikkelingshulp in acht nemen. Wij pleiten steeds en overal voor meer hulp en samenwerking, wij nemen het ook en vooral op voor een herziening van de economische orde in de wereld.

Er is geen reden daarover zelfvoldaan te zijn. Tenslotte blijven we 98% % van ons netto nationaal inkomen besteden aan onze eigen belangen. En de vraag mag worden opgeworpen of het besef van onze verantwoordlijkheid voor de ontelbaren in nood wel voldoende wortel heeft geschoten in onze bevolking. Het zou ons, 14 miljoen Nederlanders jarenlang op te grote voet heeft geleefd, die een eind kan maken aan de hoogst onverantwoordelijke gang van de overheidsfinanciën, die ons bedrijfsleven weer op de been kan helpen".

Wie is hier aan het woord? Geen balorige conservatief, geen woordvoerder van de nieuwe partij van Hans Knoop, geen narrig geworden ondernemer. Aan het woord is prof. Hofstra, tot voor kort hoogleraar te Leiden, in vroeger jaren minister van Financiën, toen zowel als nu een markante socialist. In dat interview zegt hij ook:

"Jarenlang hebben wij boven onze stand geleefd. De overheid kampt nu met enorme lasten. De ene staatslening na de andere wordt uitgeschreven, waardoor er een kuil wordt gegraven, zo diep dat we over een paar jaar als we moeten gaan aflossen onze benen erin zullen breken".

Hofstra herinnert eraan dat nog maar een twintigtal jaren geleden de belastingen 25 % van ons nationale inkomen uitmaakten en de sociale lasten nog geen 10 %. Sindsdien is de belastingdruk geklommen naar 35 % en de druk van de sociale lasten naar boven de 25. "Dat betekent dat meer dan 60 % van ons nationale inkomen naar de collectieve sector gaat en"- aldus Hofstra -"dat is veel te veel".

Ons verkiezingsprogram 1981-1985 schetst de ernst van de situatie in klemmende bewoordingen. Het is daarom een eerlijk en dapper program. "Wij staan inmiddels met de rug tegen de muur", staat in de aanhef van hoofdstuk II te lezen. En "Wij kunnen geen andere conclusie trekken dan dat in onze samenleving een aantal zaken te lang op hun beloop zijn gelaten en onvermijdelijke keuzen zijn ontlopen. Dat breekt ons nu op".

Bij die analyse blijft het niet. Ons program trekt er een aantal vér strekkende conclusies uit. Wij gaan ons in de komende periode inzetten voor een "economie van het genoeg".

Wat houdt dat in? Dat houdt onder meer in dat het aandeel van de collectieve lasten, met inbegrip van de niet- belastingopbrengsten, in het nationale inkomen niet verder mag stijgen. Ophouden dus met het verhogen van de belastingdruk, stoppen met het verhogen van sociale premies.

Maar niet alleen de collectieve sector krijgt de wacht aangezegd. Ook in de particuliere sector geeft ons program gestalte aan de economie van het genoeg. Ook daar geeft ons program een krachtig parool uit: "Een minlijn voor een reeks van jaren voor alle inkomensgroepen is onontkoombaar, hetgeen - gelet op het streven naar rechtvaardige inkomensverhoudingen - voor de groepen boven de minimale gezinsinkomens een extra teruggang zal inhouden".

Dit zijn rigoreuze voornemens. Maar zonder verwerkelijking daarvan zal van een herziening van onze economische orde als door het C.D.A.-program bepleit weinig of niets terecht kunnen komen.

Zeker geldt dit voor de doelstelling zinvol werk te bieden aan zoveel mogelijk mensen die een plaats verlangen in het arbeidsbestel.

Werkgelegenheid, dat moet in het binnenlandse beleid van de komende jaren het eerste doel zijn.

Het huidige kabinet heeft zich bij zijn aantreden ten doel gesteld het aantal werklozen tot 150.000 te verminderen.

Dat is bij lange niet gelukt. We zijn intussen boven het dubbele daarvan terecht gekomen.

De oppositie probeert, natuurlijk, daaraan het bewijs te ontlenen dat het beleid zou hebben gefaald. Voor dat beleid is het C.D.A. als grootste regeringspartner medeverantwoordelijk geweest. Vandaar op dit congres een nadere verduidelijking daarvan.

Ik begin weer met een citaat, nu van de socialistische econoom prof. Pen in Het Parool van 13 maart jongstleden. Nadat de hoogleraar enkele zeer critische opmerkingen gemaakt heeft over het onophoudelijke verwijt aan het kabinet dat het geen sociaal draagvlak zou hebben, verklaart hij "dat de economische politiek, zoals die door het kabinet wordt beoogd, best wat meer steun verdient. Dat geschreeuw over crisispolitiek is stomzinnig. Als Den Uyl deze politiek zou voeren, met Terlouw op Financiën, zou ik ook zeggen: die Wiegel, van de oppositie, moet niet zo'n drukte maken. De economische politiek gaat over nuances. Wie het anders voorstelt", schrijft Pen, "loopt het gevaar dat zijn intellectuele draagvlak afbrokkelt. Die afbrokkeling is aan de gang.

Wat erger is: door kreten als "crisispolitiek" wordt het beleid hoe langer hoe meer belemmerd en wordt de kans op herstel hoe langer hoe kleiner".

Dat kan de heer Max van den Berg in zijn zak steken en hij is de enige niet die hieruit lering heeft te trekken.

De werkloosheid in Nederland ligt nog onder het gemiddelde in de Europese Gemeenschap. Maar volgens de berekeningen van het Centraal Planbureau staat ons een scherpe stijging van de werkloosheid te wachten.

Prof. Rutten noemt (in NRC-Handelsblad van 8 januari j.1.) zelfs het verbijsterende cijfer van 750.000 werklozen tegen het eind van de jaren tachtig!

Al vanaf het begin van de jaren zeventig is het aantal arbeidsplaatsen in ons land aan het dalen. Dat komt vooral door een omvangrijk en voortgaand verlies van werkgelegenheid in de bedrijven. De overheid en de van overheidswege gesubsidieerde instellingen hebben intussen steeds meer mensen te werk gesteld, maar het saldo aan werkgelegenheid bleef desondanks negatief.

Waarom ziet het beeld voor de komende jaren er zo somber uit? Aan de ene kant doordat het aantal gegadigden op de arbeidsmarkt jaarlijks met zo'n 50.000 zal toenemen.

Over een periode van vier jaar dus ongeveer 200.000 mensen erbij die vragen om werk.

Aan de andere kant gaat steeds meer werkgelegenheid verloren doordat bedrijven inkrimpen of helemaal ten onder gaan. Dezer dagen nog heeft de pers ons bericht over een explosie van faillissementen, 4700 bedrijven over de kop in het zojuist voorbije jaar.

Tot voor kort waren er nog die verkondigden dat we dat probleem zouden kunnen oplossen door al die werkzoekenden ambtenaar te maken of onderwijzer of maatschappelijk werkster of ziekenverpleger. De kwartaire sector als het wijde vangnet.

Maar dit is een dagdroom. Want hoe kunnen de kosten worden opgebracht van nog eens honderdduizend arbeidsplaatsen bij de overheid en zo meer, als onze produktie verpietert, als onze export minder oplevert, als ons financieringstekort almaar verder oploopt?

Op enige termijn beschouwd is geen herstel, laat staan belangrijke uitbreiding van werkgelegenheid mogelijk zonder reanimatie van onze zieltogende industrie. Dat is onlangs nog met verve betoogd en bewezen door de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

Hoe zetten we onze industrie weer op poten? Eerst en vooral door de druk verlichten van de te hoog geworden arbeidskosten, dus de lonen plus de sociale lasten voorzover die voor rekening van de ondernemingen komen. Wij zijn te duur geworden. We verliezen steeds meer terrein, niet alleen op buitenlandse markten, maar ook ten opzichte van buitenlandse concurrenten op de Nederlandse markt.

De lonen omlaag dus en wel gedurende een aantal jaren achtereen, ten bate van de werkgelegenheid. Nu is het de beurt van de socialistische econoom prof. Van den Doel om hier als getuige te verschijnen.

In het Economisch Dagblad van 29 augustus van het vorig jaar schrijft hij over de harde waarheid "dat in de komende vier jaar iedereen zwaar zal moeten bloeden om de volledige werkgelegenheid te kunnen herstellen".

Inderdaad: iedereen, niet alleen de loontrekkenden en zeker niet alleen de mensen die onder een c.a.o. vallen. En ook niet iedereen in gelijke mate, maar naar de macht van ieders draagkracht.

Ik begrijp heel goed dat de bereidheid tot matigen afneemt naar gelang de heilzame gevolgen daarvan langer op zich laten wachten. Zeker, als winst in een bedrijf uitblijft gaat de werkgelegenheid daar vroeg of laat verloren. Dat is onweerlegbaar, maar heeft toch, althans op de duur, te weinig motiverende kracht. Mensen willen ook het omgekeerde zien gebeuren, namelijk dat herstel van rendement toegevoegde werkgelegenheid oplevert. Daarbij is het moeilijk over het voetlicht te brengen dat veel ondernemingen na jaren van versukkeling eventueel weer verkregen rendementen nodig hebben om financieel weer op adem te komen; dat onder de druk van een vaak scherpe concurrentie van buiten soms investeringen gedaan moeten worden om het bedrijf, met de werkgelegehheid die er nog is overgebleven, overeind te houden; dat wel eens geïnvesteerd moet worden op een wijze die een deel van de nog bestaande arbeidsplaatsen overbodig maakt en wel om - op langere termijn bezien - het bedrijf en daarmee de overblijvende werkgelegenheid daarin te redden

Mede daarom staat het C.D.A. voor uitbreiding van medezeggenschap. Ruim baan voor de ondernemingsraad, een nauwere betrokkenheid van de werknemers bij de raad van commissarissen, een wettelijke regeling van het overleg tussen werkgevers en werknemers in de bedrijfstak

Samen verantwoordelijk is, opnieuw, het motto van ons program. Dat blijft niet in de nevels hangen, maar krijgt handen en voeten ook in onze plannen met de medezeggenschap!

Samen verantwoordelijk: dat geldt ook voor de instandhouding van wat wezenlijk is in ons bestel van sociale zekerheid. "Dat stelsel loopt gevaar", staat te lezen in cms program. Het loopt gevaar omdat de kosten ervan onbetaalbaar zijn geworden. In ronde cijfers weergegeven: wij verdienen met elkaar 300 miljard gulden per jaar en daarvan gaat bijna 100 miljard naar sociale uitkeringen. In geen land ter wereld is de sociale zekerheid zo duur, zelfs in het in dit verband vaak geroemde Zweden niet. Aanpakken dus dat probleem, niet er omheen kletsen.

Het C.D.A.-program doet ook daarover kloeke uitspraken waarin werkelijkheidszin en sociale bewogenheid elkaar ontmoeten. Dezer dagen heeft de heer Van der Doef, Tweede-Kamerlid voor de P.v.d.A. en vice-voorzitter van die partij, een voorzichtige suggestie gedaan tot het bijstellen van bepaalde uitkeringen die deel uitmaken van een gezinsinkomen. Hij kreeg ’s anderendaags al lik op stuk van zijn eigen voorzitter. De kiezen op elkaar houden tot 26 mei, want het gaat nu om kiezers en de grote problemen mogen pas na de stembus bij de naam worden genoemd.

Wat moet er zoal gebeuren om de sociale zekerheid betaalbaar te doen blijven? Allereerst: de toestroming naar het stelsel afdammen. Nog maar een vijftiental jaren geleden was het aantal mensen dat buiten het arbeidsbestand stond een kleine 30 % van het aantal werkenden; sindsdien is dat percentage verdubbeld! Dus: zoveel mogelijk werklozen weer aan werk helpen, aangepast werd

verschaffen aan gedeeltelijk arbeidsongeschikten, deeltijdbanen scheppen met een daarmee corresponderend looninkomen.

Een doeltreffender toezicht ter beteugeling van misbruik en oneigenlijk gebruik. Het heeft jarenlang geduurd voordat deze zaak in de politiek werkelijk bespreekbaar werd. Ten onrechte, want misbruik komt nogal eens voor, tot grote ergernis vaak van mensen die hun brood verdienen door te werken. Kwalijk is het dat het gemor over misbruik op de duur het stelsel zelf in discrediet kan brengen en dat slaat dan óók neer op de mensen voor wie de sociale zekerheid echt bedoeld en bestemd is. Overigens moet naast deze vorm van klaplopen op de gemeenschap evenzeer de ontduiking en het oneigenli1k gebruik van de belastingwetgeving worden bestreden. Het kabinet heeft op beide terreinen al een aantal wettelijke maatregelen ontworpen en getroffen.

Ook de voorwaarden waaronder aanspraak op een uitkering ontstaat en de omvang daarvan zullen onderwerp van heroverweging moeten zijn.

Een sleutelvraag die niet onbesproken mag blijven is: wat heeft het C.D.A. voor met de koppeling tussen lonen en uitkeringen? Wij zijn erop uit de bestaande koppeling te handhaven. Maar dat zal alleen kunnen als met de ontwikkeling van het wettelijk minimumloon terughoudendheid wordt betracht. We zullen het minimuminkomen niet langer meer op zichzelf kunnen beschouwen, maar onderscheid moeten maken al naar gelang de ontvanger ervan of zijn huisgenoten ook over andere inkomsten beschikken.

Zoveel is verder wel zeker dat het van de ontwikkeling van de lonen zal afhangen of en in hoeverre het mogelijk zal zijn door ons gewenste koppelingen van uitkeringen daaraan te behouden. Dat legt op de deelnemers aan het arbeidsvoorwaardenoverleg een heel bijzondere verantwoordelijkheid.

Een doelwit van C.D.A.-beleid zal, ook in de komende jaren de volkshuisvesting zijn. Ieder jaar een netto-uitbreiding van de woningvoorraad met 100.000 woningen en wooneenheden. Nog meer vaart in de stadsvernieuwing. Een goede huisvesting is een eerste levensbehoefte. Bovendien is juist in de bouwnijverheid de werkloosheid verontrustend hoog. Maar ook hier geldt dat je niet voor een dubbeltje op de eerste rij kunt zitten. Voor het wonen moet een prijs worden betaald die overeenstemt met de kosten van bouwen en exploiteren. Is die prijs ten opzichte van het inkomen van de bewoners onredelijk hoog, dan springt de gemeenschap met een individuele huursubsidie bij.

Wij zullen een groter deel van ons inkomen aan het wonen moeten gaan besteden. Van heel wat woningen moeten de huren extra omhoog. En om te voorkomen dat degenen die een eigen huis bewonen daardoor een bevoorrechte positie krijgen zullen zij voor het wonen meer inkomstenbelasting moeten opbrengen. Samen verantwoordelijk voor een goede volkshuisvesting, dat is wat het C.D.A. zich hiermee ten doel stelt.

De economische neergang die zich in de geindustrialiseerde wereld voordoet is het dadelijke gevolg van de scherpe stijgingen van de olieprijzen in de laatste jaren: in korte tijd hebben we al drie oliecrises gehad waarvan twee tijdens het huidige kabinet.

Onze afhankelijkheid van olie te verminderen is voor de hele westerse wereld van levensbelang. Dat noodzaakt ons allereerst tot besparing van het verbruik van energie, paal en perk stellen aan de verspilling die behoort tot onze levenswijze.

Dit noodzaakt ons verder tot het aanwenden van alternatieve energie. Voorlopig komt daarvoor alleen steenkool in aanmerking, met alle milieuvervuiling vandien.

En kernenergie? Ons program doet daarover een duidelijk uitspraak. Nu geen verdere bouw van kerncentrales.

Staat de lijsttrekker van het wiederweerga en het bliksemkaters ook achter dit programartikel? Ik zal ook hierover klare wijn schenken. Het was mij liever geweest als_het besluit, van het kabinet-Den Uyl, genomen op voorstel van de toenmalige minister van Economische Zaken, om drie kerncentrales bij te bouwen tot uitvoering zou worden gebracht. Ik ben niet, gelijk Koning Willem II in de revolutiedagen van 1848, op slag van mening veranderd.

Maar ik aanvaard de andersluidende uitspraak van mijn partij, omdat ik de redenen daarvoor behartenswaardig vind. Ik aanvaard het ook in het licht van het feit dat ons program over kernenergie geen banvloek uitspreekt, maar alleen uiterste behoedzaamheid verlangt. Maat laat ons dan consequent zijn en de bereidheid tonen daadwerkelijk te zoeken naar een oplossing van nog bestaande veiligheidsproblemen. Anders zal ons land, dat nu al een straatlengte achterligt op andere West-Europeanen, een pittige rekening gepresenteerd krijgen. Want onze aardgasvoorraden zijn eindig, dat zullen we over luttele jaren al merken. Voor de P.v.d.A is het dadelijk sluiten van Borsele en Dodewaard een van de ononderhandelbare strijdpunten. Ik laat mij zulk een dictaat niet stellen, door die partij niet en door geen enkele andere.

Nederland is een rechtsstaat. Dat kan maar van een betrekkelijk klein aantal landen in de wereld van vanda worden gezegd. Maar om die erenaam waard te blijven moeten we onze democratische instellingen bij voortdurig ontwikkelen en verdedigen. En het respect voor wet en recht hoog houden.

Onze samenleving biedt ruimschoots de gelegenheid om uiting te geven aan ongenoegen en maatschappelijk protest Dat is ook goed, niet in het minst omdat daardoor de aandacht kan worden gevestigd op misstanden die anders aan het oog onttrokken zouden blijven of althans onderschat. Optochten naar het Binnenhof, zelfs spandoeken met gewaagde taal, zijn bruisende bewijzen van de vitaliteit van onze democratie.

Die democratie kan inderdaad een stootje velen. Zelfs wel een aantal acties die de perken van de wet te buiten gaan. Het kan getuigen van wijsheid ook zulke uitingen van protest ongemoeid te laten. Maar, zo zeg ik onze minister van Justitie in de toelichting op zijn laatste begroting na, acties die gepaard gaan met het plegen van geweld, rechten van medeburgers aantasten of kunnen leiden tot gemeengevaarlijke situaties mogen niet worden geduld. Die eisen een duidelijk optreden van de overheid Wie met dergelijke middelen zijn gelijk wil halen tast de grondslag van een geordende samenleving aan. Als bij voorbeeld de tenuitvoerlegging van rechterlijke uitspraken niet vreedzaam kan verlopen, kan dat de regering niet onverschillig laten. Deze vorm van protest richt zich tegen

elementaire bestaansvoorwaarden van democratie en rechtsstaat. De overheid kan daarin niet berusten. Zij moet en zal daartegen optreden, uiteraard met inachtneming van de vereiste evenredigheid tussen doel en middelen en rekening houdend met mogelijke nevengevolgen van haar reactie.

Met een law and order-gezindheid heeft dat niet te maken Wel met de fundamentele plicht van de overheid het recht te handhaven, niet met de knoet maar evenmin met de, fluwelen handschoen.

Om onze democratie, met al haar rechten en vrijheden, te beschermen tegen bedreiging van buiten houdt Nederland nu al een dertigtal jaren een deugdelijke defensie in stand. Wij doen dat als deelgenoot in het Atlantisch bondgenootschap, als partner in de NAVO.

Deze alliantie beschikt al heel lang ook over nucleaire wapens als tegenwicht niet alleen tegen soortgelijk wapentuig in het Warschaupact, maar ook tegen de overmacht aan conventionele bewapening daar.

Nadat de Sovjet-Unie in 1977 is begonnen met het in hoog tempo stationeren van nieuwe raketten die op West-Europa werden en worden gericht, is in de NAVO-Raad in december 1979 het besluit gevallen vanaf 1983 ook in het Europese NAVO—gebied daarmee vergelijkbare wapensystemen op te stellen. Tegelijk werd aan de Sovjet-Unie een aanbod gedaan tot het aangaan van nieuwe op wapenbeheersing gerichte onderhandelingen.

Nederland heeft zich toen niet verbonden het ons toegedachte deel van de nieuwe wapensystemen toe te laten tot ons grondgebied. Wel heeft Nederland zich jegens de bondgenoten verplicht om twee jaar later, dus in december 1981, een besluit te nemen over al dar niet stationering.

Het C.D.A.-program sluit bij deze toezegging aan. Het formuleert de criteria aan de hand waarvan straks dat besluit zal worden genomen. Daaraan moeten wij ons houden.

Doen wij dat niet, dan verliezen wij in het bondgenootschap onze geloofwaardigheid. Dan zal onze reputatie van loyale en betrouwbare bondgenoot ernstig schade lijden. Dan zullen, anders dan tot dusver, onze voorstellen tot wapenbeheersing geen gehoor meer vinden.

De verontrusting over de kernwapenwedloop is in ons la maar niet alleen hier, zeer toegenomen. Voor die verontrusting bestaat goede reden. Nooit eerder in de wereldgeschiedenis is de mens bij machte geweest met zulke diabolische middelen als nucleaire wapens zijn de schepping totaal te vernietigen.

Het is begrijpelijk en respectabel dat mensen, in het aangezicht van die mogelijke verschrikking, helemaal e onvoorwaardelijk neen zeggen tegen het houden van kernwapens in Nederland en zeker dan tegen het moderniseren van dat arsenaal.

Maar dat is niet de uitkomst van het beraad dat het partijbestuur en de partijraad, mede op grond van de rapporten van de commissies onder leiding van Neuman en Donner, met grote zorgvuldigheid over deze huiveringwekkende kwestie hebben gevoerd. Ik wil niet nalaten erop te wijzen dat onlangs ook een

man als Karsten Voigt, voormalig voorzitter van de Jung Sozialisten, nu lid van de Bondsdag voor de S.P.D., met klem heeft gewaarschuwd tegen een Alleingang van Nederland in de NAVO.

Nederland maakt deel uit van een Atlantisch bondgenootschap, een verbond van Europese landen met Canada en de Verenigde Staten. Het is modieus geworden in ons land om met name Amerika van van alles en nog wat te betichten, om een houding aan te nemen van misprijzen jegens onze grootste bondgenoot. Evenals Bondskanselier Schmidt neem ik hiertegen met overtuiging stelling.

Laten wij onszelf niets wijs maken. Het anti-Amerikanisme tiert in Nederland welig. Het was er al lang vóór de heer Reagan president werd van de Verenigde Staten. Ik voel mij niet geroepen het beleid van de opeenvolgende Amerikaanse regeringen kritiekloos te onderschrijven. Tegen onderdelen daarvan heb ook ik mijn bezwaren, heel in het bijzonder wel tegen de recente beslissing tot fikse besnoeiing op de ontwikkelingshulp. Maar het is onzinnig tegen de Verenigde Staten tekeer te gaan als zou dat land gevaar nummer één zijn voor de wereldvrede of één van de hoofdverantwoordelijken voor de treurige mensenrechtensituatie in de wereld. Laten wij weer bij zinnen komen en die natie tegemoet treden als een vriend, die - hoe kan het anders - natuurlijk misslagen maakt, maar die ook heeft blijk gegeven van grootmoedigheid en zonder wie wij vandaag niet in vrijheid zouden leven.

Terug nu naar de binnenlandse politieke situatie in Nederland. Ik aanvaard vandaag het 1ijstaanvoerderschap van het C.D.A., dat ik - anders dan velen denken, maar zoals onze partijleiding weet - niet heb gezocht.

Ik neem die taak op mij, in het vertrouwen dat onze enthousiaste en op hoofdzaken eensgezinde partij na de verkiezingen een fractie zal hebben waarin saamhorigheid het wint van meningsverschillen. Ik reken opeen fractie waarin op beslissende momenten in de formatie de te nemen besluiten door allen gedragen zullen worden. Ik verheug mij op een hechte samenwerking met de voortreffelijke mensen in de top van onze partij en van hen wil ik, zonder wie dan ook tekort te willen doen, Piet Bukman en Ruud Lubbers graag bij name noemen.

Die formatie zullen wij open van geest binnengaan. Wij staan klaar om samen te werken met elke partij waarvan het program en de coalitiebereidheid perspectief biedt op een ernstige en collegiale aanpak van de kolossale problemen waaraan ons land het hoofd moet bieden.

Toen ik dezer dagen Abraham ontmoette, kreeg ik van een goede C.D.A.-vriend een boek, getiteld: How to be a minister? Ik grasduinde erin en ontdekte toen dat het laatste hoofdstuk ervan is geheten: How to leave office qracefully. Ik heb het boek toen voorlopig ter zijde gelegd met de bedoeling de bestudering ervan over een jaar of vier te hervatten.

Op de laatste dag van het voorvorige jaar schreef R. Lubbers in NRC/Handelsblad:

"Onze Westeuropese cultuur heeft zo zijn ups en downs gekend. Het zit er thans winters uit in het cultuurklimaat. Mensen verloren het geloof in de toekomst en daardoor het geloof in zichzelf. Zij kunnen niet langer met een belofte leven omdat zij in een belofte niet geloven. Mensen achten de problemen van deze tijd zo groot dat het alleen maar van utopisch idealisme zou getuigen om er iets aan te doen".

Wat schortte er aan onze Ruud, zult u denken, toen hij bij gelegenheid van een jaarwisseling deze moedeloos klinkende woorden sprak?

Ik stel u terstond gerust. Het artikel waaraan ik deze uitspraken ontleen staat op naam van R. Lubbers, hoogleraar opvoedkunde te Utrecht, een naamgenoot, misschien een verre verwant, maar in ieder geval niet de montere man die wij als onze fractievoorzitter kennen en waarderen.

Ons is als een geschenk gegeven het geloof dat de namen van alle mensen in de palm van Gods hand geschreven staan Dat Hij niet laat varen het werk van Zijn handen.

Wat wat de toekomst brengen moge ons geleidt des Heren hand.

Dat geloof bemoedigt en inspireert. Het gebiedt ons ook waakzaam te zijn en te blijven, het allermeest ten dienste van degenen die de Heer de minsten der Mijnen genoemd heeft. In dat geloof wortelen onze idealen van solidariteit en rentmeesterschap en ons besef verantwoordelijk te zijn voor elkaar.

Het Christen-Democratisch Appel zal bewijzen wat het waard is!